

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRMELERİ

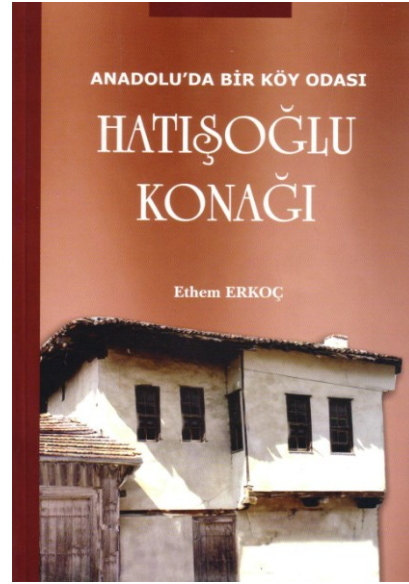
Ethem ERKOÇ, *Anadolu'da Bir Köy Odası Hatıшоğlu Konağı*, Çorum Hakimiyet Gazetesi Kültür Serisi - I, Çorum 2008, 324 s.

Hazırlayan: Ali ÖZTÜRK*

Ethem Erkoç, Arapça gramer kitabından, zekât rehberine, piyes, roman türünden araştırma kitaplara kadar geniş yelpazede ürün veren velut bir yazardır. Son yıllarda Çorum tarihi ve kültürüne dair yoğun çaba gerektiren araştırma mahsulü eserleriyle dikkat çekmektedir. *Yedisekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi*, *Âşık Paşa ve Ođlu Elvan Çelebi* gibi kitapları ulusal basında ve akademik çevrelerde ses getirmiştir. Yazar Erkoç, ilgisini bu sefer yaşadığı köye, kendi aile çevresine yönelterek, kırsal kültürün pek bilinmeyen tarihine ışık tutan bambaşka bir konuyla, köy odaları gerçeğiyle okuyucuyla buluştu.

Günümüzde zamana yenik düşerek işlevlerini yitirmiş olsalar da, vaktiyle sosyal bir ihtiyaca cevap veren bu mekânlar, kitapta, anı-hikâye tadında bir üslupla okuyucuya sunulmaktadır.

Köy odası tabirini, köyle hiçbir şekilde bağı olmamış yeni nesilleri istisna tutacak olursak duymayanımız yok gibidir. Köylerde salt 'oda' kavramı kullanıldığında, köylünün ortak kullanımına açık, köyün meselelerinin ko-

* Dr., Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi

nuşulduğu ya da dışarıdan gelen misafirlerin ağırlandığı mekânlar anlaşılır. Sözelimi odanın önü denildiği zaman, evin bölümlerinden biri olan odanın ön kısmı değil, köy odasının ön tarafı kastedilmiş olur. Köy odalarının fizikî yapısı ve işlevleri de yöreden yöreye değişmektedir. Kimi bölgelerde, köylünün yardımı, devletin desteği ile yapılan, masrafları köy halkı tarafından karşılanan odalar bulunurken; kimi yörelerde de hâli vakti yerinde olan kişilere ait ve hane reisinin adıyla anılan odalar bulunmaktadır. Ethem Erkoç'un konu edindiği 'Hatışoğlu Konağı' Çorum Beydili Köyü'nde birkaç kuşaktır hizmet vermiş, mülkiyeti ve hizmeti aileye mahsus böyle bir odadır. Bu odalar, hane sahibinin evinin yanı başında müstakil oda şeklindedir. Ev kısmı haremlik, oda kısmı selamlık olarak kullanılmaktadır. Genellikle iki katlı olup alt katına misafirlerin hayvanları bağlanmaktadır. Odalara her yerden, her türden misafir gelebilir; misafirlerin hayvanlarının bakımı da dâhil olmak üzere gereken bütün hizmetleri ücretsiz olarak ifa edilirdi. Oda sahibinin misafirinden hayır duadan başka bir beklentisi de bulunmamaktaydı.

Sistemantik bir bölümlenmeden söz edilmese de Erkoç'un çalışması, ön-söz, her bir başlığın altında anlatılan köye ve odaya dair konular ve çoğu mahalli kelimeleri ihtiva eden bir küçük sözlükten oluşuyor. Eser, her ne kadar köy odasını konu edinse de köy hayatının ekim-dikim, yeme-içme, giyim-kuşam, nişan-düğün, eğlence ve bunlara dair pek çok mefhumu, örf ve âdetleri, âlet ve edevatı bazen ayrıntılarına kadar varan hususiyetleri ile anlatılıyor. Bahsi geçen mekân ve eşyalara dair yerleştirilen fotoğraflar, esere görsel bir zenginlik kazandırmıştır. Kitabın sonuna yerleştirilen sözlüğün, okuyucuyu neredeyse her sayfada birkaç kez büyük lügate müracaat etmekten kurtardığını da ifade etmiş olalım.

Başlangıç kısmında yazar, hanlar, kervansaraylar, tekke ve zaviyeler gibi geçmişte yolcuların konaklama ihtiyacı olan mekânları anlattıktan sonra, köy odalarının hangi ihtiyacı karşılamak için kurulduğu üzerinde durmaktadır. Yazar, kavram kargaşasına düşülmemesi için kitaba konu olan köy odalarının, benzerlerinden farkını ortaya koyarak çalışmasının çerçevesini de çizmektedir. Bundan sonraki kısımda, odanın bulunduğu Beydili Köyü ve çevre köyleri tanıtılır. Köyün coğrafi konumu, verimliliği, ilk sakinlerinin nereden geldikleri, hatta temettuat defterlerinin kayıtlarından bir zamanlar yaşayanların sülale ve şahıs adları zikredilir. Müteakiben, biraz daha özele inilerek kitaba adını veren odanın –ki yazar da on bir yaşına kadar bu odada yaşamıştır- mimari unsurlarından, kullanılan eşyalara kadar bütün ayrıntılarıyla tanıtılır.

Odanın tarihi, bir anlamda oda sahiplerinin özgeçmişleridir. Bu bağ-

lamda yazar, odanın sahibi olan Ömer Ağa (yazarın büyük dedesi) ve sağlığında oda işlerini emanet ettiği damadı Molla İsmail'i (yazarın dedesi), ayrı başlıklar halinde hikâye üslubuyla anlatmıştır. Oda hizmetleri, seferberlik yıllarında, kıtlık zamanlarında, köy hayatının bütün zorluklarına rağmen dededen toruna büyük bir fedakârlıkla aksatılmadan devam edip gitmiştir. Molla İsmail'in oğulları Ethem ve Ömer Ağalar (yazarın babası ve amcası), odanın son hizmetkârları olmuşlardır. Ancak odanın işleri sadece bir iki kişi ile altından kalkılamayacak kadar ağırdır. Evin hanımları, yardımcıları, sair hizmetkârlar hanenin sıradan işleri ile uğraştıkları gibi misafir geldiğinde oda hizmetleri ile de ilgilenmek zorundadırlar. Eserde, adı geçen aile büyüklerinden başka, hanenin diğer mensuplarına dair hatıralara da yer verilmektedir. Ayrıca, köyün ileri gelenleri, dikkat çekici simaları, hocaları, öğretmenleri, zanaatkârları, davulcu ve zurnacıları, okuyup meslek sahibi olanları da anlatılmaktadır. Her biri lakaplarıyla zikredilen şahıslar anlatılırken tip ve karakter tahlillerinin yapıldığı görülmektedir. Eserde ayrıca, köyde yaşanan önemli hadiseler, köy âdet ve gelenekleri, kıtlık yiyeceklerin hazırlanması, genellikle hamura dayalı yemek kültürü, giyim-kuşam ve eğlence kültürü, köy hayatının zorlukları, harman zamanı, hatıralara dayalı olarak anlatılmıştır.

Eserde pek çok şahıs, yer ve olaydan bahsedilmektedir. Bu hatıralar, yazarın aile büyüklerinden dinledikleri, aile dışında üçüncü şahıslar tarafından anlatılanlar ve bizzat şahit olduğu hadiselerle dayanmaktadır. Burada şu hatırlatmayı yapmayı gerekli görüyoruz. Bahsi geçen konuların başlıklarına bakıldığında köy odası ya da Hatışoğlu Konağı'yla ilgisinin ne olduğu sorusu akla gelebilir. Ancak anlatılanların bir kısmı doğrudan odayla ilgili olmasa da dolaylı olarak oda ile irtibatlandırıldığı görülmektedir. Mesela, eserin sonuna doğru anlatılan nişan ve düğün âdetleri, belki de 'oda'yla en az irtibatlı olan bölüm olarak görünmesine rağmen, bu kısmın da tamamen oda konusunun dışında tasarlandığını söylemek mümkün değildir. Zira yazar, eserini odayı merkeze alarak yazdığı için, söz dönüp dolaşıp bir şekilde odaya getirilmektedir. Mesela düğünlerde meydanlardaki oyunlardan başka, odalarda yüzük tura oyunlarının oynandığını, bazı eğlencelerin düzenlendiğini, kimin odasında kaç kişi olduğunun bilindiğini ve bu sayıya göre düğün sahibinin evinden odalara yemek götürüldüğünü, erkeklerin düğün yemeği için odalarda toplandığını ve hatta bazı odalarda düğün vesilesiyle içki içenlerin bulunduğunu bu kısımda öğreniyoruz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sözü geçen hadiselerin dolaylı da olsa odayla özellikle de Hatışoğlu Konağı'yla bir irtibatı bulunmaktadır. Doğru-

dan odayla ilgili en önemli konu ise gelen misafirlerdir. Kitapta, Hatışoğlu Konağı'na kimlerin gelip misafir olduğunu, yatılı gelen misafirler dışında odanın müdavimlerinin kimler olduğunu, odalarda neler konuşulduğunu detaylı bir şekilde öğrenmekteyiz. Şöyle ki:

Uzak köylerden gelip şehre gitmek için konaklamak zorunda olanlar gidiş ve dönüşlerinde odada misafir olurlarmış. Motorlu vasıtaların çoğalmasıyla şehre kısa sürede varılıp dönülmesi imkânı ortaya çıkınca odanın yolcu misafirlerinde azalma görülmüş.

Odanın müdavimleri arasında gariban, yoksul kimseler de bulunmaktadır. Bir gece misafir olup ertesi gün gidenler olduğu gibi, günlerce odada misafir kalanlar da olmuştur. Kimseye ne zaman ayrılacağı sorulmazmış.

Köyleri gezip ufak tefek eşya satan bir nevi gezgin tüccar olan çerçiler de Beydili Köyü'ne geldiklerinde, odaya misafir olur, birkaç gün kalırlarmış. Çerçiler, tatlı dili, sözü sohbeti dinlenir insanlarmış. Zaten bu marifetleriyle mallarını satabilirlermiş.

Ahalinin bakır kaplarını kalaylamak için köye gelen kalaycılar da genellikle Hatışoğlu Konağı'nı tercih ederlermiş. Burada tezgâhlarını kurar, köylünün getirdiği kapları kalaylarmış.

Harman zamanı gelip çalışan harmanlılar da (bir nevi mevsimlik tarım işçileri) çalıştıkları süre içerisinde odada misafir edilirlermiş. Konağın çoban hizmetkâr vb. daimi elemanları da odada kalırlar, gelen misafirlerle yiyip-içerlermiş.

Kış günleri köye gelen berber, muhtarın odasından başlayarak diğer odaları dolaşır, köyün erkeklerini tıraş edermiş. Berberin köye geleceği minareden halka duyurulmuş.

Köye dilenmek için gelen dilencilerin bile odada misafir edildiği nakledilmektedir. Köye gelen dilenciler, bir gece odada yatarlar, ertesi günü köyü dolaşip ayrılırlarmış.

Köye, manda, at satmaya veya değiş tokuş etmeye gelen çingeneler de -başkaları kabul etmediğinden- Molla İsmail'in konağında misafir olurlarmış. Çingeneleri ne cesaretle odaya koyduğunu soran köylülere Molla İsmail'in cevabı şöyleymiş: "Onlar da insan... Onlar da Allah'ın kulu... Odamız herkese açık. Çingene de olsa gelip misafir olur. Şunu unutmayın ki hiçbir insan yemek yediği kaba pislemez."

Zaman zaman köyün öğretmeni, imamının da aralarında bulunduğu köy içinden müdavimleri bulunmuş odanın. Yazarın isimlerini de zikrettiği, Molla İsmail ya da oğullarının ahabları bu kişiler, yârenlik etmek için

odaya gelirler; yer, içer, sohbet ederlermiş. Hocanın katılımıyla dini-ahlaki sohbetler yapıldığı da olurmuş. Özellikle kış mevsimindeki oda sohbetlerinin tadına doyum olmazmış. Sohbetlere ara verildiğinde kitap okunurmuş. Yazar, kendi odalarında, her sene kış döneminde şu eserlerin en az bir kere baştan sona okunduğunu hatırladığını söylemektedir:

Sîret-i Nebî, Mızraklı İlmihal, Ahmediye, Muhammediye, Ebû Müslim, Battal Gazi Destanı, Âşık Garib, Âşık Yunus (Emre) Divanı, Kerbelâ, Kankalesi, Necâtü'l-Mü'minîn, Kuddûsi, Kara Davut, Envârü'l-Âşıkîn...

Yazar ayrıca, kitapların çoğunun manzum olmasından dolayı sesi güzel olan kimseler tarafında makamla okunduğunu da ilave eder. Bu eselerden başka Türk halk edebiyatının klasikleri sayılan, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin hikâyeleri, Köroğlu, Karacaoğlan gibi şairlerin şiirleri de okunurmuş odalarda. Ayrıca komşulardan birinin eline yeni bir eser geçse derhal odaya getirilip okunurmuş. Köye bilgili bir kişi geldiğinde odadakiler, kitap okumak yerine o kişiyi dinlerler, bilgisinden istifade ederlermiş. Köy odaları, televizyon, radyo, gazete gibi iletişim araçlarının olmadığı ya da yaygınlaşmadığı yıllarda efkâr-ı umûmiyyenin nabzının attığı yerlermiş.

Odada, köyün meseleleri ve hal çareleri konuşulur, dinî-ahlâkî sohbetler edilir, avcılık anılarından bahsedilir, askerlik anıları, savaş hatıraları anlatılmış. Hele Ethem Erkoç'un bizzat dinlediği, Çanakkale savaşına dair bir cephe anısı var ki nakletmeye değer:

Çocukluğumuzda köydeki odamızda dinlediklerim arasında öyle bir olay vardı ki hala hafızamda canlılığını koruyor. Odanın müdavimlerinden Osman Çavuş vardı. Uzun boylu, aksakallı, diri bir ihtiyardı. Zamanında Çanakkale Savaşı'na katılmıştı. O günleri anlatmaya başlayınca herkes nefesini tutar, can kulağı ile dinlerdi. Bir gün yine efkârlandı. Tabakasını çıkarıp kehribar sarısı tütününü Suriye kağıdına sardı, bir nefes çekti ve başladı anlatmaya:

“Çanakkale’de düşman, modern silahlarla savaşıyordu. Biz, mevzilerden çıkamaz durumdaydık. Bir gün düşman gemileri boğazı geçmek için var gücüyle saldırdı. Gemilerden fırlatılan top mermileri, Türk bataryalarına nefes aldırılmıyordu. Kâfirin koca koca gemileri vardı. Tepemize ateş yağdırıyordu. Siperlerden başımızı kaldıramıyorduk. Silahımız, cephanemiz azdı. Güçlü silahlarımız yoktu. Bizim topların menzili kısa, mermilerimiz de çok kıttı. Komutanlar, bir türlü düşman gemilerine isabet ettiremiyorlardı. Nusret Mayın Gemisi’nin döşediği mayınlara çarpan birkaç gemileri battı ama “Yarım Dünya” adını verdikleri dev gemi, öyle birkaç top mermisiyle batacak gibi değildi. Tam bu sırada yakınımda Seyit Çavuş vardı: “Komutanım, müsaade et, bir de ben ateşleyim” dedi. Komutanlar, umutsuzca izin verdiler. O kadirlik da olsa izin koparır koparmaz, o dev top mermisini “Bismillah” deyip kucakladı ve topa yerleştirdi. “Ya Allah” deyip ateşledi. Tam isabet... Mermi, Yarım Dünya denilen düşman gemisinin bacasından içeri düştü. Komutanlar, dürbünle izlemekteydi. Gözümüzün önünde o dev gemi infilak etti, ateş yumağına dönüştü. Denizin yüzünü ateş ve duman kapladı.

Osman Çavuş, harbi seyredencesine anlatıyordu. Herkes nefesini tutmuş onu dinliyordu. Sigarasından bir nefes daha çekti. Eee, sonra ne oldu, demelerine kalmadan sözüne devam etti.

“Ne olacak gemi yandı, battı, yok oldu. Düşman neye uğradığına şaşırıldı.”

Osman Çavuş, o savaş hâlet-i ruhiyyesi ve heyecanı ile bunları anlattıktan sonra geri yaslandı ve gururla:

“Çanakkale Savaşı’nda artık zafer bizimdi. Düşmanın dayanacak takatı kalmamıştı. Gemilerini geri çekmeye başladı.” deyip savaşın seyrinin değiştiğini vurguladı. Bundan sonra İngilizlerin derleme askerlerle kara savaşına girdiğini, orada yenilip gittiklerini o tatlı üslubuyla anlattı.

Çocukken duyduğum bu olayı yıllar boyu hiç unutmadım. Yıllar sonra Osman Çavuş’un anlattığı Seyit Çavuş’u ve Çanakkale savaşındaki kudretini ve kahramanlığını resmi ağızlardan da duymaya başladım. O savaşlarda böyle nice isimsiz kahramanların bulunabileceğini düşündüm. Bir Seyit Çavuş’un bile unutulmayıp hala yâd edilmesi, bizleri elbette sevindiriyor. (s. 95)

Eser, Ethem Ağa ve kardeşi Ömer’in çeşitli sebeplerle Beydili Köyü’nden Çorum’a göç etme serüveninin anlatılmasıyla sona ermektedir. Odanın bundan sonra hizmete devam edip etmediğine dair bilgi sahibi olmuyoruz. Ancak yazar, köy odalarının 1950’lerden itibaren on beş-yirmi yıl içinde işlevini kaybettiğini, evin sıradan bir parçası haline geldiğini ifade etmektedir. Hatışoğlu Konağı ile ilgili şu kadarını öğreniyoruz ki, odanın sahipleri olmasına rağmen aile, odaya ait eşyaları, vakıf malı gibi gördüklerinden ve hizmetin devam etmesini istediklerinden dolayı olduğu yerde bırakmışlar. Çorum’a taşınmaları esnasında yazarın babası ile arasında geçen konuşma, odanın eşyalarına hangi gözle bakıldığını yeterince açıklamaktadır:

Ethem Ağa’nın evinde yol hazırlığı başlıyor. Yataklar, yorganlar, giysiler, çul, çuval, elden geçiriliyor. Yıkanacaklar yıkılıyor, sökükler dikiliyor, alınacaklar ve atılacaklar ayrılıyor. Çuvalara konulacaklar bir köşede toplanıyor. Ev eşyalarının toplanması pek zor olmayacak gibi görünüyor. Kilerdeki malzemelerden gidecekler, gitmeyecekler belirleniyor.

Baktım, odanın yanındaki yükükte yataklar duruyor.

—Baba, bunlar unutulmuş, dedim.

—Onlar bizim değil, odanın, dedi.

Ben yine ısrarla:

—Bu yataklar bizim değil mi? Niye götürmüyoruz, soruma,

—Onlar odanın, demekle yetindi.

Odanın sedirindeki minderler ve yastıklar da duruyordu. Onları göstererek:

—Bunlar da mı kalacak, deyince:

—Evet, onlar da kalacak. Onlar da odanın, dedi.

Ben, senelikteki testileri, leğeni, ibriği, senekleri ve odanın antresindeki büyük tah-ta sofraları tek tek gösterdiğimde hep aynı cevabı aldım:

—Onlar da odanın.

Biz konuşmaları yaparken amcam ve arkadaşları, eşyaları yüklemişler, bizi bekliyorlardı. Babam, evi son kez dolaştı. Alınacak başka bir şey olup olmadığını inceledi.

Sonunda avluya indik ahıra baktı, amcama inekleri bir hafta sonra getir, diye tem-

bih edip traktöre yöneldi. Ama gözüm, odunlara takıldı. Tandırlığın kenarında en az üç metre yükseklikte katar halinde yığılı, bir kamyonluk odun vardı. Dayanamayıp babama yine sordum:

—Bu odunlar da sonra mı gelecek?

Babam, sözümü duymazlıktan geldi. Ben, yine ısrar ettim:

—Odunları kim getirecek?

—Onlar gitmeyecek, burada kalacak.

—Onları sattın mı?

—Hayır.

—Öyleyse niye kalıyor, tarzındaki ısrarlı sorum üzerine ayrıntılı sayılabilecek cevap geldi:

—Onlar da odanın. Bizden sonra odada yakılacak. Fakir-fukara, konu- komşu ısınacak.

O zaman bu sözleri sadece dinleyip geçmiştim. Babamdan aldığım cevapla yetinmek zorunda kalmışım. Sonra ailemizin odaya bakışını değerlendirecek çağa geldiğimde farklı düşünmeye başladım. Onların odayı, gayr-i resmi bir vakıf, bir imarethane olarak kabul edip ona göre hareket ettiklerini, vakıf malına dokunulmaması gerektiği düşüncesine hâkim olduklarını çok sonra fark ettim. (s. 308)

Sonuç olarak söyleyecek olursak, kitap, Hatıñoğlu Konağı'nın, bir o kadar da ailenin, hatta Beydili Köyü'nün tarihidir. Çorum kültürü için olduğu kadar, Anadolu'daki benzerleri için de bir belgesel niteliğindedir. Ancak eser, bilimsel bir araştırma değildir. Böyle bir iddia ile de yazılmamıştır. Kaldı ki yazar, akademik bir üslup kullanmaktan özellikle kaçındığını ifade etmektedir. Böyle olmakla birlikte Erkoç'un çalışması, halk bilimine, kültür tarihine, özellikle teknolojinin henüz girmediği zamanlarda köy hayatının kendi ürettiğini kendi tüketmeye dayalı hayat tarzını tanımak isteyenlere kaynak oluşturacak nitelikte zengin malzeme sunmaktadır. Dolayısıyla köy odalarına dair bilimsel araştırma yapmak isteyenlerin müracaat kitaplardan biri olmayı hak etmiştir.